

Hrnčiarstvo na Hornom Zemplíne

Publikácia je financovaná Európskou úniou
z prostriedkov Plánu obnovy a odolnosti
Slovenskej republiky

Projekt z Plánu obnovy a odolnosti, Komponent 5 – Adaptácia na zmenu
klímy – Rozvojové projekty v NP Poloniny.

Kód projektu: 05I01-18-V02-00023, č. projektu 4/2023/1.8.

Projekt realizuje: Detská organizácia FÉNIX Snina, Gagarinova 1559/4,
069 01 Snina. Termín realizácie: 2. 1. 2023 – 31. 3. 2026. Miesto realizácie
projektu: Ladomírov 164, okres Snina.

Financované
Európskou úniou
NextGenerationEU

PLÁN [OBNOVY]

MINISTERSTVO
ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Vydal:

Detská organizácia FÉNIX, o.z.,
Územná organizácia Snina,
www.snina.do-fenix.sk

Dodávateľ: Ing. Zdenko Čopák – Return, Snina 2025

Spracoval: Detská organizácia FÉNIX, o.z.

Počet výtlačkov: 1 000 ks

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesie
DO Fénix, o.z. ÚO Snina a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom
Európskej únie.

„Výtlačok zdarma“

ISBN 978-80-570-6789-4

Detail rastlinného motívu

Hrnčiarstvo na východnom Slovensku

**Východoslovenský región bol oblasťou
s mnohými hrnčiarskymi strediskami
už v období stredoveku. Záznam z roku
1416 dokladá existenciu hrnčiarskej
výroby v Pozdišovciach.**

Roku 1475 v Bardejove vznikol vôbec prvý
hrnčiarsky cech na našom území. V 16. storočí,
v období rozmachu cechov, ich bolo najviac za-
ložených práve vo východoslovenských mestách
(Košice, Spišské Podhradie, Prešov, Sabinov,
Kežmarok, Levoča, Stropkov, Spišské Vlachy),
neskôr sa hrnčiarske remeslo rozšírilo aj v iných
mestách a obciach (Humenné, Michalovce, Se-
čovce, Stropkov a. i.).

Pre oblasť východného Slovenska bol typic-
ký štíhly džbánok, ktorý sa zdobený prevažne
rastlinným dekórom vyskytoval v mnohých
variantoch. Vo väčšine stredísk výroba zanikla
na rozmedzí 19. a 20. storočia, tradície hrnčiar-

Ján Halamka pri peci (kochu). Foto: Ján Miško, 1980

skej výroby sa zachovali v mestských dielňach v Bardejove, Prešove a Snine, no najväčšou intenzitou výroby vynikla obec Pozdišovce, ktorá nadobudla medzi ostatnými strediskami osobitné postavenie.

Hrnčiarstvo sa tu vyvinulo ako typické dedinské remeslo, popri ktorom sa hrnčiari venovali aj roľníctvu, výroba sa však orientovala na širší než len lokálny trh.

Pozdišovské hrnčiarstvo sa ďalej inovatívne rozvíjalo a stalo sa známym najmä po roku 1945 v dôsledku pôsobenia ÚĽUV-u, vďaka ktorému sa udržala alebo obnovila výroba tradičných vzorov aj v iných historických centrách hrnčiarstva na Slovensku. Jej predstaviteľom bol Ján Parikrupa.

Získavanie a príprava hrnčiarskej hlíny patrili k fyzicky najnáročnejším prácam. Hlina sa kopala ručne buď v hlinisku, alebo v jamách hlbokých až do 5 metrov a cez zimu sa nechávala premrznuť.

Uskladňovala sa na chladnom mieste chránenom pred počasím a predtým, ako sa dostala na kruh, sa ďalej spracovávala prekopávaním, ubíjaním, strúhaním, hnetením, šliapaním, rezaním, mle-

tím na hladkú tvárnu hmotu zbavenú nečistôt. Tento zdĺhavý a namáhavý proces zjednodušilo a urýchlilo až v 20. storočí zavedenie najprv ručných, neskôr elektrických mlecích strojov, v ktorých sa hlina zjemňovala opakovaným pretláčaním medzi dvoma valcami.

Na výzdobu sa používali náčrepky, ktoré sa ako krycie farby nanášali na nevypálený črep alebo prvýkrát vypálený črep. Boli nimi hlinky zemitého pôvodu – engoby, ktoré sa kopali súčasne s hrnčiarskou hlinou a poskytovali prírodnú farebnú škálu od bielej cez odtiene červenej až po hnedé, v závislosti od obsahu zlúčenín kovov, najmä železa, prípadne sa kombinovali a dali vzniknúť ďalším farbám.

Náčrepky nezemitého pôvodu (na princípe oxidov kovov) hrnčiari buď kupovali (hnedá, modrá), alebo si ich vyrábali sami (zelenú farbu zo zoxidovanej meďi) a následne miešali so zemitými hlinkami.

Pred používaním sa hlinky rozmočili vo vode a aby boli dostatočne jemné, premleli sa s vodou na mlynčeku. Zmes hliniek nemohla byť ani riedka (pri vypaľovaní by zhorela), ani hustá (odpadla by).

Džbánok (s dvoma uškami), Adam Halamka

Na mnohé výrobky sa nanášala priehľadná bezfarebná alebo farebná glazúra, ktorá pálením prilepne k črepu a spolu s engobami zvyšuje odolnosť a najmä nepriepustnosť výrobkov.

Glazúra je tenký sklený povlak na povrchu výrobkov a vzniká ako odpadový materiál pri spracovávaní striebra (oxid olovnatý). Kupovala sa vo forme šupinkovitého prášku alebo ako kusová glieda, tĺkla sa v drevenej stupke a niekedy sa k nej pridávalo i rozdrvené sklo. Vedno s vodou sa táto masa premlela na mlynčeku a následne zriedila.

Hrnčiarsky riad sa zdobí dvomi dekoratívnymi princípmi: rytmický geometrický dekór vychádzal z technológie rotácie hrnčiarskeho kruhu, rastlinný a figurálny dekór, maľovaný štetcom, bol voľnejší. Obidva princípy sa na výrobkoch často prelínali, podľa vzorov zaužívaných v jednotlivých regiónoch alebo strediskách.

Najrozšírenejšia medzi výzdobnými technikami bola maľba rožkom a kukučkou (grguľou, garguľou, korbuľkou). Výskumy ukazujú, že rožok sa používal skôr v dedinských dielňach, kým kukučka skôr v mestských a prímestských.

Pri zdobení sa používali 2 hlavné princípy: geometrický (vychádzal z rotačného pohybu kruhu) a rastlinný a figurálny (maľovaný štetcom).

Medzi ďalšie výzdobné techniky patrila maľba prstom, maľba štetcom, zdobenie hubkou (prípevnenou na kúsok drievka), lyžicou (tzv. brýzganie, keď hrnčiar nechal z lyžičky kvapkať farbu na výrobok, pričom ju striasal vertikálne i horizontálne), hrebeňom (vyrobeným z tvrdej kože), mramorovanie (rožkom nanesené pásy rozotrené slamkou, drevkom alebo pierkom), trasákovanie (zatekanie s následným roztočením výrobku na kruhu), plastická výzdoba, rytie.

Mnohé boli charakteristické pre jednotlivé oblasti či hrnčiarske dielne – napr. maľovanie hubkou či vtlačanie listov rastlín do mokrého črepu pre Gemer, rytie a vyškrabovanie pre Beluž, mramorovanie a trasákovanie pre Modru atď.

Hrnčiari pracovali najmä v zime, v lete predávali svoje výrobky na trhoch a jarmokoch.

Hrnčiarska výroba má na Slovensku mnoho krajových, lokálnych, miestami až individuálnych znakov.

Mliečnik, Adam Halamka

Z histórie hrnčiarstva na Hornom Zemplíne

Horný Zemplín je najvýchodnejším regiónom Slovenska. Na severe hraničí s Poľskom, na východe s Ukrajinou. Tvorila ho okresy: Vranov nad Topľou, Humenné, Snina, Medzilaborce, čiastočne Michalovce.

Na Hornom Zemplíne nie je veľmi úrodná pôda. Vyskytujú sa tu hlavne lesy a pasienky, ktoré umožnili ľuďom, ktorí žili na tomto území, aby sa okrem toho, že obrábali pôdu, venovali aj iným činnostiam, ktoré im vynahradili nedostatok úrodnej pôdy.

Aby mohli existovať, boli nútení spracovávať všetko, čo im príroda ponúkla. Tak vznikala obojstranná závislosť roľníctva a remeselnej výroby. Ich zručnosť sa prejavovala v rôznych remeslách. Veľa úžitkových predmetov, ktoré potrebovali pre ich existenciu, si vedeli vyrobiť sami.

Ľudia si vedeli svojpomocne postaviť príbytok, zostrojiť jednoduché nástroje i zložitejšie mechanizmy na obrábanie pôdy.

Od jari do jesene pracovali na poliach, kde pestovali plodiny – hlavne konope, pohánku (tatariku), zemiaky, v záhradách kapustu, fazuľu a iné plodiny potrebné na prežitie. Skoro v každom dome chovali kravu, bohatší aj koňa, ovce, kozy, ošípané, sliepky, húsky, kačky i králiky. Čo sa im zvýšilo, predali alebo vymenili za to, čo im chýbalo. Dokázali spracovať úrodu, vedeli si vyrobiť náradie z dreva, výrobky z kože, kovu, hliny, prútia a rastlín.

Medzi suroviny, ktoré vedeli naši predkovia spracovať, patrí hlina. Poloha nášho regiónu dáva príležitosť túto surovinu pretvoriť do úžitkových predmetov, ktoré boli a aj sú potrebné v každej domácnosti.

Práca s hlinou nie je jednoduchá. Kým sa dostaví želaný výsledok, trvá to aj niekoľko týždňov. Aby sa výrobok mohol používať v domácnosti, musí prejsť dvoma výpalmi v hrnčiarskej peci. Preto toto remeslo nebolo až tak populárne, venovalo sa mu len niekoľko remeselníkov.

Koch na vypaľovanie keramiky v Snine u Halamkovcov (Ján a Štefan)

Hrnčiarstvo je remeslo zaoberajúce sa výrobou keramiky z pálenej hliny, pôvodne modelovaním v ruke, neskôr s využitím hrnčiarskeho kruhu alebo tvarovaním pomocou foriem.

Takto sa vyrábali hlinené nádoby do domácnosti – najrôznejšie hrnce, hrnceky, mliečniky, čutory, cedáry a odkvapávače na syr, taniere, krčahy, džbány, dvojité obedáre tzv. dvojnice, včelárske okurovadlá, nádoby na výrobu sviečok, kvetináče a rôzne ďalšie, hlavne úžitkové predmety.

Na vypaľovanie keramiky sa stavali tzv. poľné pece. Svoje dielne hrnčiari stavali na miestach s ložiskami kvalitnej hliny a s dobrým prístupom k drevu, ktorého bolo na výpal keramiky potrebné veľké množstvo.

Najstaršie údaje o hrnčiaroch v sninskom regióne sa zachovali v urbári humenského panstva z roku 1612. Bývali v obciach Dlhé nad Cirochou (Harčar Sopko) a Ublá (Hončar Janko).

Najstarší priamy známy údaj o hrnčiaroch sninského regiónu pochádza zo Sniny zo začiatku 18. storočia. Vtedy v roku 1728 sa v urbári humenského panstva v súpisе poddaných spomína i Andrej Harčar so synom Jurajom. Pri nich

je uvedené, že boli hrnčiarmi. Zaujímavosťou je, že bývali na jednej poddanskej domácnosti zvanej „Hrehocs“ (teda niekde v smere na obec Pichne) spolu s rodinou Gregora Tirpáka, ktorý bol sklárom. Je teda pravdepodobné, že na svoje remeslá využívali spoločnú pec – koch.

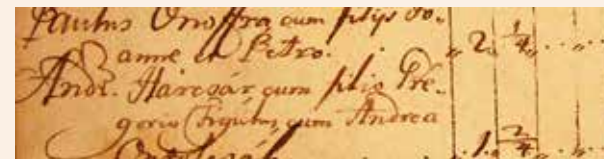
Andrej Harčar sa spomína už aj v urbári humenského panstva z roku 1703. Spolu so synom Jurajom je uvádzaný i v urbári humenského panstva z rokov 1713–1717 pod maďarizovaným priezviskom Fazekas (teda hrnčiar).

Záznam o hrnčiarovi Andrejovi Harčarovi a jeho synovi Jurajovi v Snine z roku 1728

Podľa priezviska „Harčar“, teda hrnčiar súdime, že tento rod sa zaoberal hrnčiarstvom v Snine už dávnejšie, s istotou od polovice 17. storočia. S hrnčiarstvom sa stretávame už aj v urbári humenského panstva z roku 1657. Vtedy žil v Snine Olexa Harčar, ktorý bol želiarom (teda vlastnil dom, ale nemal žiadne polia).

Tanier s rastlinným motívom, Adam Halamka

Najstarší záznam o rodine Harčarovej v Snine z roku 1657

Na začiatku 19. storočia (1828) pôsobil v Snine hrnčiar Ivan Hamaj a v polovici 19. storočia (1869) tu pôsobili hrnčiari – Jozef Buris (narodený v roku 1846 v Zajde, Čechy), Matej Harmanský (nar. 1832, Dlhé nad Cirochou) a Ján Haluška (nar. 1823, Snina).

V roku 1900 sa hrnčiarstvu v Snine venovali štyria hrnčiari. Poslednými sninskými hrnčiarimi boli **Ján Halamka starší** (1906, Snina – 1996, Snina) a **Štefan Halamka** (1946 Snina – 2022 Snina).

Z iných obcí nášho regiónu sa hrnčiarstvom v minulosti zaoberali len v Ubli.

V období socializmu sa hrnčiarstvo v Snine stalo druhým najznámejším (po Pozdišovciach) v rámci celého Zemplína.

Rozšírenie v sninskom regióne

Pri výskume bolo dané remeslo historicky zaznamenané v štyroch obciach sninského regiónu.

V zbierkových fondoch zemplínskych múzeí a v rôznych iných zbierkových fondoch toto remeslo zdokumentovali v 17 obciach sninského regiónu – väčšinu zbierkových predmetov pritom predstavujú výrobky, pochádzajúce z dielni mimo sninského regiónu, predovšetkým z Pozdišoviec, resp. ide o doklady továrenskej výroby keramiky.

Sú to hlavne hrnčiarske výrobky, ale aj hrnčiarske náradie zo Sniny (228 kusov) od majstra Jána Halamku (je v zbierkových fondoch VM HE).

Z nástrojov možno uviesť hrnčiarsky kruh spolu s lavicou a košom na hotové výrobky – tie sú zastúpené džbánmi, miskami, kvetináčmi, tanierikmi, pohármi či vázami. Časť týchto zbierkových predmetov je tiež inštalovaná v komore domu zo Zemplínskych Hámrov v Expozícii ľudovej architektury a bývania VM HE.

Ján Halamka vo svojej dielni. Foto: Ján Miško, 1980

Glazované výrobky sú na čiernom, hnedom alebo bielom podklade zdobené vlnovkami, oblúkmi, bodkami, čiarkami, ale i kvetinovými motívmi. Pri pohľade zvrchu je na tanieroch zdobenie tvorené centrálnym motívom (väčšinou kvetinovým), od ktorého sa smerom k okraju rozvíjajú ďalšie ornamenty (vlnovky, oblúčky, kvetiny) v podobe jednej až troch sústredných kružníc.

Ukážkam práce na hrnčiarskom kruhu i popularizácii tohto remesla sa venuje aj DO Fénix v Snine pod vedením manželov Talarovičovcov.

Hrnčiar Ján Halamka. Foto: Ján Miško, 1980

Sninskí hrnčiari Halamkovci

Ján Halamka (1906 – 1996)

Úzky a dlhý, dedinského vzhľadu domček. V prednej časti obývaný, druhá časť s objektami hospodárskymi, poprerábanými na iné účely. Tu mala svoje miesto skromná, útulná a zaujímavá dielňa, jediného hrnčiara v Snine a okolí.

Bol to fascinujúci svet z hlíny. Naukladané regály hýrili predmetmi zhotovenými z domácej keramiky. Hrnce, tanier, misky a mištičky, kvetnáče, vázy, kávové, likérové a vínové súpravy. Predmety, ktoré vyhotovil um a šikovné ruky majstra – hrnčiara. Úžitkové i príležitostne používané predmety, suveníry, výrobky s estetickým poslaním. V priemere od 5 do 40 cm. Pollitrové i väčšie.

Pestrá paleta keramických výrobkov majstra Halamku si postupne prebýjala cestu nielen do prí-

bytkov príbuzných a známych, ale putovala aj do vzdialenejšieho domáceho sveta.

Zaslúženého pochopenia sa mu dostalo až po oslobodení v roku 1945, a to začiatkom 60-tych rokov, keď sa o ľudové hrnčiarske remeslo začali u nás cieľavedomejšie zaujímať z Ústredia ľudovej umeleckej výroby (ÚĽUV) v Bratislave a uzavreli s ním pracovnú zmluvu.

O jeho výrobkoch sa vtedy dozvedeli náhodne. Zamestnanec ÚĽUV-u pán Gríger, učiteľ zo Spišskej Belej, sa pri svojom putovaní za ľudovým umením a jeho tvorcami náhodne zastavil v Nechvállovej Polianke, podhorskej dedinke Humenského okresu, kde u istej rodiny zaujali jeho pozornosť úžitkové keramické predmety.

Po vysvetlení jeho cesta viedla do Sniny za ich tvorcom. Tento vášnivý milovník a vyznávač hrnčiarstva zabezpečoval odvtedy jeho keramickým výrobkom pravidelný odbyť.

Z blízkej Váľkovne, miesta v chotári Medzi haccami, nachadzajúceho sa v údolí riečky Cirochy, si svojpomocne zaobstarával hlinu. Pomocou valcov sa z nej potom spracúvala jednotná masa, ktorá sa ručným miesením musela zbaviť ne-

Ján Halamka vo dverách. Foto: Ján Miško, 1980

žiaducich nečistôt. S nahotovenými kusmi si majster sadal za hrnčiarsky kruh, aby dal svojmu výrobku potrebný tvar.

Takto zhotovený namokro sa potom polotovar starostlivo ukladal na stuhnutie do regálov. Keď už bol pevnejší, dostal základnú farbu a po úplnom vyschnutí hrnčiar pristupoval k maľovaniu a zdobeniu.

Po prvej fáze sa predmety vypaľovali 12 až 13 hodín, nadobudli akosť tehly, v druhej fáze sa predmety vypaľovali s glazúrou. Pri svojej práci používal drevenú triesku, handričku z plsteného klobúka, hrnčiarsky kruh, valec, starý mlyn (žarnov) a poľnú pec.

Hrnčiarova domáca keramika bola bohato a vkusne zdobená. Aj dnes upúta výzdobnými prvkami, ako sú rytie ornamentov v podobe línií, pásov, vlnoviek, lomených čiar, vypichovanie až po plastické motívy a maľovanie keramiky.

Výzdoba geometrická, rastlinná a figurálna. Niektoré výrobky, určené pre reprezentáciu či ako suveníry, sú s kresbou mestského erbu. Mnohé už pochodili viaceré výstavy. Získali mu hrnčiarsky diplom.

Zástupcovia mestských komunálnych služieb sa v ostatnom čase pokúšali s majstrom o nadviazanie spolupráce. Mysleli na možnosť výchovy učňov. Ich zámer však zostal už iba želaním.

J. Jenčík, 1979

Mlečniki, Ján Halamka

Zo spomienok Jozefa Makariva

S pánom Jánom Halamkom mal možnosť pracovať aj sninčan, pán Jozef Makariv, ktorý v súčasnosti pracuje v Dome Matice slovenskej v Snine. Podelil sa s nami o spomienky, ktoré zažil pri zasväcovaní sa do tajov hrnčiarstva.

Ked' v roku 1978 ukončil Umeleckú priemyslovku v Košiciach, začal pracovať na propagačnom oddelení vo Vihorlate. Keďže popoludní mal voľno, zašiel k pánovi Halamkovi s prosbou, či by sa nemohol uňho priučiť hrnčiarstvu, len tak, pre svoje potešenie. Pán Halamka súhlasil a tak vznikla zhruba ročná spolupráca.

V tejto dobe sa už p. Halamka nevenoval inej činnosti, bol po úraze. Pravú ruku nemal použiteľnú na sto percent. Aj napriek handicapu bolo obdivuhodné, že dokázal vytáčať na hrnčiarskom kruhu svoje výrobky.

V tom čase mal 72 rokov. Ak by si nedokázal hlinu vycentrovať a udržať ju na tom kruhu, nevytočil by nič. Je fakt, že bol skúsený hrnčiar, že aj

s týmto handicapom dokázal produkovať pomerne dosť veľa keramiky.

V tom čase bol veľký záujem o ľudovú keramiku. Skoro všetko, čo vyrobil, putovalo do ÚĽUVu. Okrem toho zostalo aj pre ľudí, ktorí si tu kupovali výrobky na dekoráciu, ale aj na praktické využitie, hlavne džbány na mlieko, lebo v tom čase sa ešte bežne chovali kravy.

Začalo sa oboznamovanie s hrnčiarstvom. Najprv ho učil točiť na hrnčiarskom kruhu, ktorý nebol na elektriku. Bola to klasika, dole veľký zotrvačník, hore menší kruh, aby sa tým, že sa to poháňa nohou, prenášal vyšší krútiaci moment. Bolo to úžasné. Na elektrinu mal iba valce na mletie hliny.

Hlinu s ním chodil kopať na miesta, kde niekedy bola Vaľkovňa. Hlina, ktorá sa vykopala, musela sa prebrať, premlieť, aby tam nezostali nejaké drobné kamienky. Potom išla na mletie. Následne sa miesila a miešali sa tri druhy hliny.

Bola to základná hlina „červená“ a k nej sa primiešavali dva druhy ílu, jeden tmavší a druhý biely. Tieto íly dodávali hline špecifické vlastnosti, na ktoré zrejme hrnčiari prišli časom a skúse-

Ján Halamka pri práci.

Foto: Rodinný archív Halamkovcov

Ján Halamka – „zápal“. Foto: Ján Miško, 1980

nostami. Pri kopaní bolo jasne vidno základný íl a aj tie ostatné, ktoré v jednotlivých vrstvách boli tenšie.

Keďže sa poznali s pánom Parikrupom, hrnčiarom z Pozdišoviec (pri Michalovciach), vedel porovnať kvalitu hliny a tvrdil, že hlina v Snine má lepšiu ťažnosť, ako hlina v Pozdišovciach. Pri kopaní hliny sa vykopávali hlboké jamy. Pri tom sa v minulosti stala tragická udalosť, keď vytvorený previs hliny sa uvoľnil a zasypal hrnčiarovu manželku, ktorá mu pri jeho práci pomáhala.

Hlinu mal uskladnenú vo veľkej oválnej drevenej nádobe. Bola prikrytá hrubou handrou z domáceho plátna, ktorá ju udržiavala vo vlhkom stave. Najprv sa pán Makariv učil na kruhu centrovat', trvalo to najdlhšie. To sa musí s citom a trvá to dosť dlho...Postupne sa učil točiť jednoduché tvary – miskú, džbán, džbánik, tanier...

Keď sa výrobky vytočili, potom išli na sušenie. Bol to priestor, kde sa vo vzdušnom priestore na poličkách predsušovali. Keď už boli vysušené, tak sa išlo páliť. Pred prvým výpalom sa výrobky ešte zdobili engobami. To bola práca dcéry pána Halamku, Hanky.

Robil sa prvý výpal. Do jeho pece, ktorá bola v záhrade, sa zmestil zhruba konský voz naplnený keramikou (džbánov, tanierov a iných výrobkov). Pri ukladaní do pece mal pán Halamka už predpripravené vypálené ploché doštičky, zhruba centimeter hrubé. Tie používal na prekladanie.

Keď naukladal výrobky zhruba rovnakej veľkosti, na to podával tieto doštičky a na to ukladal ďalšiu vrstvu rovnakých výrobkov. Takto to opakoval, kým nenaplnil celú pec. Keď svoje výrobky ukladal do pece, sedel v nej v prostriedku a výrobky ukladal dookola a na seba, až kým nevyplnil celú pec až dohora.

V peci bol veľký otvor, do ktorého sa vstupovalo. Po naplnení pece sa tento otvor uzavrel doštičkami a omazal hlinou. Ďalší, menší otvor slúžil na rozkladanie ohňa. Na vypaľovanie používal špeciálne 50 až 60 cm dlhé tenké štiepnice (alebo aj okrúhle), ale žiadne hrubé drevo. Aby to malo stálu teplotu, muselo sa priebežne a pravidelne prikladať, aby sa stála teplota udržala.

To sálavé teplo sa nemôže znížiť, pretože by nebol rovnomerný výpal. Aj napriek tomu sa stalo, že niektoré kusy, ktoré pri sušení dostali malé

Ján Halamka so svojimi výrobkami. Foto: Ján Miško, 1980

trhlíky, popraskali. Na peci boli ešte dookola tri okrúhle otvory, ktoré sa po naplnení pece tiež uzavreli doštičkami. Po dvanástich až trinástich hodinách skúšal, či je už vypálené zaujímavým spôsobom. Doslova pľúvol na doštičku na peci, ktorá bola už rozpálená a podľa zvuku a intenzity syčania vedel, aká je teplota v peci.

Za tie roky práce to mal vychytané. Spomínal, že aj jeho otec robil keramiky, že on nebol prvý z rodiny. Po vypálení a vychladnutí prichádzalo zdobenie hlinkami a glazúrami jeho dcérou Hankou. Hotové výrobky išli na druhý výpal, ktorý bol kratší. Znovu nasledoval ten istý proces s nakladaním do pece a skúšaním teploty pľúvaním na doštičku, kedy sa vypaľovala už len tá vrchná vrstva. Aj tam sa mohlo stať, že sa niečo nevydarilo, že sa glazúra roztiekla. Ale pri každej robote sa môže niečo pokaziť. Tak vlastne vzniká keramika.

Ing. Jozef Makariv

Ján Halamka pri zdobení keramiky korbuľkou.

Fotoarchív MLUV v Stupave

Misa keramická, Ján Halamka.
Fotoarchív MLUV v Stupave

Hrnčiarstvo v Expozícii ľudovej architektúry a bývania VM HE

Misa keramická, Ján Halamka.
Fotoarchív MĽUV v Stupave

Misa keramická, Ján Halamka.
Fotoarchív MĽUV v Stupave

Misa keramická, Ján Halamka.
Fotoarchív MLUV v Stupave

Džbán s rastlinným
motívom, Štefan Halamka

Misa keramická, Ján Halamka.
Fotoarchív MLUV v Stupave

Š. Halamka vyberá výrobky z elektrickej vypaľovacej pece.
Foto: Rodinný archív Halamkovcov

Štefan Halamka (1946 – 2022)

Syn Jána Halamku Štefan, sa po štvrtstoročí zamestnania vo Vihorlate rozhodol pokračovať v šľapajach svojho otca. Príchod do drobných prevádzkarní MsNV v Snine, do vzorkovej predajne keramiky, kde pôsobil ako hrnčiarsky majster a vedúci prevádzky, nebol jednoduchý.

O svojom budúcom poste hrnčiara nechcel ani počuť, ba nemal ani záujem, i keď mysľou ožívali ako na striebornom plátne roky jeho chlapčenského a mládenectva. Vtedy ho otec vo svojej domácej hrnčiarskej dielni veľmi rád zamestnával a snažil sa vštepiť mu hrnčiarsky fortieľ.

Rodinné hrnčiarske tradície, ale aj zámer národného výboru získať pre toto krásne ľudové remeslo následníka, vykonali svoje. Hrnčiarska dielňa, jediná nielen v Snine, ale aj v celom Humenskom okrese, bola umiestnená v dome na Ulici staničnej č. 1027/10, ktorého majiteľ bol občan Štefan Miško.

Bola tu prípravňa, v nej umiestnené rýchlobežné valce na rozomletie hlavnej suroviny – hrnčiarskej hliny, miestnosť s elektrickou vypaľovacou pecou, sklad s hotovými výrobkami, hrnčiarska dielňa s dvoma hrnčiarskymi kruhmi (nožným dreveným a elektrickým), drevený pult, za ktorým stáli regály na ukladanie surových výrobkov a celkom na začiatku predajňa.

Štefan Halamka tu nebol sám. Od začiatku s ním pracovala jeho manželka Anna a mladý vyučený umelecký keramik z Pozdišoviec Štefan Cenzák. Obidvaja hrnčiari robili všetky práce, kým hrnčiarka väčšinou maľovala a zdobila ich výrobky.

Potrebnú základnú surovinu, hrnčiarsku hlinu, získavali z chotára Váľkovňa, ktorú nakladli bágrom a uskladňovali na dvore. Vyzretú hlinu tri až štyri razy premleli rýchlobežnými valcami.

Keď bola dobre vypracovaná, zbavená nečistôt, putovala do dielne, kde ju dôkladne rukami premiesili, naporcovali hrudy potrebnej veľkosti podľa druhu výrobku, a tak hrnčiar sadal za svoj hrnčiarsky kruh a točil určenú hmotu. Po vycenetrovaní ju rozvrtal palcom pravej ruky do prostriedku, rozťahol dno a formoval samotný výrobok.

Výrobky Štefana a Anny Halamkových v Drobnej prevádzkarni v Snine.
Foto: Rodinný archív Halamkovcov

Potom ho kúskom silónu alebo drôtkom odrezal a uložil na eternitovú podložku, kde výrobok šesť až osem hodín tuhol. Až na druhý deň na niektoré druhy výrobkov, napríklad na džbány, lepili ušká, ktoré prilepili pomocou tzv. šlikru z redšej hliny.

Po potrebnom stuhnutí pristupovali k retušovaniu s hubkami a vodou. Potom nasledovalo nanášanie základnej farby. Menšie výrobky vo farbe namáčali, väčšie polievali. Keď boli vyschnuté, štetcom a korbulkami (nádobkami opatrenými husím pierkom) ich engobovými farbami maľovali a sušili. V tejto výrobnej fáze museli byť pozorní, výrobky prekladali, otáčali, aby sa nedeformovali, čo si vyžadovalo dobu dvoch až troch týždňov. Až po úplnom vyschnutí sa výrobok dával na prvý výpal do elektrickej pece. Po postupnom schladnutí na výrobky nanášali glazúru, dávali na druhý výpal, znova úplne schladili a výrobok bol hotový.

Pri prehliadke skladu s hotovými výrobkami sa ľudské oči mali naozaj na čom popásť. Rôzne druhy tanierov, misiek, mištičiek, džbánov, hrnčiekov, váz, svietnikov, pohárov, úžitkových súprav, čajníkov, kvetináčov, žardinier. Bolo to jednoducho všetko, čo sa dalo na kruhu vytočiť.

Ich výrobky slúžili ako úžitkové i ozdobné predmety. Práca im nebola iba povinnosťou, ale hlavne záľubou. Okrem domácich zákazníkov prejavili záujem o tieto výrobky pracovníci z obchodných domov Bielej labute v Prahe a Prioru v Bratislave.

Štefan Halamka zo zdravotných dôvodov zanechal hrnčiarstvo v roku 1991. Dom, v ktorom mal prevádzkareň, si vyžadoval veľmi nákladnú opravu. V rámci reštitúcií bol vrátený pôvodnému vlastníkovi, ktorý ho po rekonštrukcii prenajal na iné účely.

J. Jenčík, 1979

Avšak po čase začal spolupracovať s Detskou organizáciou FÉNIX v Snine, kde sa podieľal spolu s manželkou Annou na odovzdávaní tradičného remesla deťom a mladým ľuďom na rôznych podujatiach v Skanzene ľudovej architektúry v Humennom. Tam, v komore objektu zo Zemplínskych Hámrov, je zariadená hrnčiarska dielňa s výstavou hrnčiarskych výrobkov.

Autorom väčšiny vystavených predmetov je majster Ján Halamka a jeho syn Štefan zo Sniny.

Hrnčeky Š. Halamku na „Výstave cestovného ruchu“
v Amsterdame v rámci projektu „Turistika bez hraníc“, 2011

Často sa zúčastňoval aj na podujatiach v Snine a okolí. Jeho výrobky boli tiež súčasťou ponuky na výstave cestovného ruchu v Amsterdame v Holandsku v roku 2011.

Štefan Halamka s manželkou Annou
pri predvádzaní hrnčiarskeho remesla
v Expozícii ľudovej architektúry a bývania VM HE

Štefan Halamka o hrnčiarstve v Snine

**Začiatky sninského hrnčiarstva
spadajú do prelomu sedemnásteho
a osemnásteho storočia. Ja som
štvrtá generácia, ktorá sa zaujímala
keramikou.**

Zakladateľom tohto remesla a prvým hrnčiarom v Snine bol sninský obyvateľ Gombár, ktorý po ovdovení sa oženil s vdovou Halamkovou. Jej syn Gregor, nárečovo zvaný Hreha, stal sa zakladateľom hrnčiarskeho rodu Halamkovcov. Od svojho nevlastného otca hrnčiara Gombára sa priučil hrnčiarskemu remeslu.

Pokračovateľom rodu a teda aj hrnčiarstva bol Adam Halamka (môj dedo).

Adam Halamka mal troch synov a tri dcéry. Najmladší syn, ako môj otec, Ján Halamka pokračoval v rodinnej tradícii a rozvíjal ju.

Cesta v povojnovej dobe výroby keramiky bola ťažká, ako súkromník nemohol pokračovať, preto musel výrobu keramiky na niekoľko rokov prerušiť.

Výrobky Štefana Halamku pred prvým výpalom.
Foto: Rodinný archív Halamkovcov

Znova sa začalo vyrábať v roku 1961 na podnet zamestnanca z ÚĽUV-u pána Grigera, až do roku 1980, kedy pre zdravotný stav musel s výrobou prestať.

Hrnčiarstvu v Snine hrozil zánik. Vzhľadom na povojnové časy môj otec nemal zvláštny záujem, aby som sa venoval hrnčiarstvu. Preto som v roku 1955 nastúpil na odborné učilište, kde som sa vyučil ako zámočník.

Po ukončení učilišťa v roku 1958 som začal pracovať v n. p. Vihorlat Snina. Tu som pracoval až do roku 1983. Vtedy na podnet pána Ing. Ladislava Moškuriaka, a vtedajšieho predsedu MsNV pána Vielkeviča sme začali spolu s manželkou Annou pracovať pod Drobnou prevádzkarňou, kde sme pracovali až do roku 1991, kedy som musel výrobu zo zdravotných dôvodov prerušiť.

Začiatky boli dosť ťažké, pretože keramiky som predtým nerobil, vedel som len to, čo som „obkukal“ od svojho otca.

Asi po dvoch mesiacoch, počas ktorých sme zriaďovali výrobu, sme začali s jej produkciou. Ja som točil na nožnom kruhu a manželka retušovala, čistila a maľovala výrobky.

Postup práce:

Hlina, používaná na výrobu sninskej keramiky, pochádzala z blízkej Vaľkovne, teraz sú to priestory pily Beky. Kopala sa ručne v dvoj až trojmetrovej hĺbke.

Po namáhavom nakopaní tejto ťavitej suroviny sa nechala počas celej zimy, aby pôsobením vody a mrazu zmenila štruktúru i svoje vlastnosti a tak sa stala jemnejšou. Po tomto zimovaní sa hlina tri až štyrikrát za sebou strúhala na strúhadlách, dupala sa nohami. Po takomto spracovaní sa ešte vymiesila, aby bola hladká, vláčna a tak získala svoju elasticnosť.

Neskoršie si otec zadovážil valce – dva proti sebe bežiacie valce, ktorými sa mlela hlina (všetko sa to robilo ručne). Časom sa to prerobilo na elektromotor. Takto pripravená hlina bola vhodná na samotnú výrobu keramických výrobkov, ktoré sa vytáčali na drevenom hrnčiarskom kruhu s nožným pohonom.

Tak pripravená hlina sa delila na kúsky, z ktorých sa už začali vytáčať na kruhu výrobky – mliečniky, misky, tanieri... Skrátka všetko, čo sa dá na kruhu vytočiť. Po vytočení sa výrobok odre-

Súprava pohárov s jednoduchým vzorom, Š. Halamka

zal tenkým drôťkom alebo rybárskou strunou a položil sa na podložku, kde musel postáť päť až šesť hodín. Potom sa výrobok otočil hore dnom a bolo potrebné dbať na to, aby pomaly uschol.

Na druhý deň začalo čistenie – retušovanie. Túto prácu vykonávala moja manželka. Po vyretušovaní sa výrobky poliali alebo namáčali do farby, väčšinou do čiernej alebo do hnedej, ktorú sme si vyrábali sami z hliny. Neskôršie aj inými engobovými farbami.

Po zaschnutí farby sa pristúpilo ku maľovaniu rôznymi ornamentmi, tiež aj prskaním. V tunajšej sninskej keramike sa výrobky zdobili prevažne rôznymi geometrickými tvarmi: čiarkami, bodkami, vlnovkami. Neskôr pribudli aj rastlinné vzory.

Takáto dekorácia je pre sninskú keramiku typická a svojrázna. Používali sme základné engobové farby: zelená, modrá, červená, čierna, žltá, biela a hnedá. Po vymaľovaní sa výrobky museli nechať vysušiť otočené hore dnom, niekedy aj dva či tri týždne.

Po úplnom uschnutí môžu ísť výrobky na prvý výpal, aby tak získali typickú červenú farbu črepu. Prvý výpal trval desať až dvanásť hodín.

Výrobky sa vyberajú ešte horúce a hneď sa na ne nanáša glazúra – glejta. Výrobky sa znovu vkladajú do pece a proces výpalu sa opakuje. Tu už výrobky dostali výsledný lesk.

My sme vypaľovali už v elektrickej peci, no môj otec vypaľoval v poľnej peci drevom.

Poľná pec vyzerala ako kopa sena. Spodok pece bol vyrobený z nepálenej hliny tzv. vaľkov, klenba bola robená z pálenej tehly. Nad úrovňou zeme sa nachádzali štyri otvory – ohniská, ktoré sú umiestnené v tvare kríža. Vo výške asi 70 cm sa nechá otvor pre vchádzanie do pece a pre vkladanie a vyberanie výrobkov. 20 cm pod vrchom sú dva otvory – vetráky, cez ktoré vychádzal dym a kontroloval sa proces vypálenia.

Ako palivo sa používalo kvalitné suché bukové drevo. Na jeden výpal sa spotrebovalo asi desať metrov kubických dreva. Potom nasledoval postup ako pri elektrickej peci, to znamená výber, glazúrovanie a následné vloženie a výpal.

Práca hrnčiara je veľmi zaujímavá a chce celého človeka – pokojného a vyrovnaného. Keď sme vyrábali už my (ja s manželkou), pre nás pracovný čas nekončil v istú hodinu. Bolo potrebné

Z dielničky Štefana Halamku

najprv výrobky otáčať, potom pri vypaľovaní (čo bolo vždy v noci), sledovať teplotu a napokon postupne znižovať výkon pece. Odmenou pre nás boli hotové výrobky, ktoré rozprávali krásnym, tenkým pukáním.

Naše výrobky sa dostali do rôznych krajín – Česka, Nemecka, Austrálie, Spojených štátov, Kanady atď.

Škoda, že výroba v našej rodinnej tradícii končí. Ešte nič nie je stratené. Snáď príde čas, keď sa to zapáči aspoň jednej z mojich dcér, alebo mojim vnúčatám.

Štefan Halamka

Použitá literatúra:

Tradície pre súčasnosť, Inventarizácia remesiel sninského regiónu, Miroslav Buraľ – Jozef Fundák – Jozef Hrabovský, Karpatské drevené cerkvi, n. o., Snina 2018

SNINA, publikácia, Dom Matice slovenskej v Snine a mesto Snina, 1999: J.Jenčík, 1979

<https://uluv.sk/encyklopedia/hrnciarstvo/#image-gallery-44>

<https://karpatskecerkvi.org/hrnciarstvo-tradicne-remeslo-sninskeho-regionu/><https://uluv.sk/encyklopedia/hrnciarstvo/>

Hrnčiarsky kruh Štefana Halamku

Anna Halamková, autorka zdobenia keramiky v Drobnej prevádzkarni v Snine
Foto: Rodinný archív Halamkovcov

Anna Halamková, autorka zdobenia keramiky v Drobnej prevádzkarni v Snine
Foto: Rodinný archív Halamkovcov

Štefan Halamka pri práci
Foto: Rodinný archív Halamkovcov

Džbán, Štefan Halamka.
Foto: Rodinný archív Halamkovcov

Misky, Štefan Halamka

„Korbul'ka“ - ukážka zdobenia keramiky

Misa keramická, Ján Halamka.
Fotoarchív MĽUV v Stupave

„Dom a komora domu zo Zemplínskych Hámrov “ v Expozícii ľudovej architektúry a bývania VM HE – výrobky Jána Halamku

Výrobky Štefana Halamku

Taniere a hrnčeky pred prvým výpalom

Marianna Čopíková

HRNČIARSTVO V SÚČASNOSTI

Marianna Čopíková

Vo svojej keramickej dielni vyrába keramiku rôzneho druhu. Ako vraví: „Keramika ČOMA srdce je mojim splneným snom. Práca s hlinou je proste vášňou. Dúfam, že moja tvorba poteší Vaše oči a zahreje srdcia.“

Okrem toho robí individuálne relaxačné kurzy keramiky.

Výrobky Marianny Čopíkovej

Výrobky Jaroslava Lechana

KOŠIAR o. z.

Topoľa 69, 067 65 Topoľa

Jaroslav Lechan

Hrnčiarstvo v Topoli nemalo žiadnu históriu. Ľudia sa tu venovali poľnohospodárstvu, výrobe drevených štiepaných šindľov z bukoveho dreva, metiel z brezového prútia, ovčiarstvu. V rámci hrnčiarstva zlom nastal až v roku 2019, kedy Jaroslav Lechan so svojou rodinou založil občianske združenie KOŠIAR o. z. za účelom zachovávania tradičných remesiel, tradičnej rusínskej architektúry a rusínskej kultúry či zvykov našich predkov. Hrnčiarstvo je remeslom, ktoré v Topoli nemá teda dávnu históriu. Keramika tu prichádzala z Ukrajiny, zo Sniny či z Pozdišoviec. Jaroslava Lechana zaujalo hrnčiarstvo a práca s hlinou, a tak začal toto remeslo realizovať v Topoli. Začínal ako samouk na hrnčiarskom kruhu, postupom času sa s rodinou začali venovať aj výrobe keramiky modelovaním a odlieváním. Vzhľadom na to, že KOŠIAR o. z. sa okrem hrnčiarstvu venuje aj ukážkam spracovaniu obilia

Jaroslav Lechan, o. z. Košiar

tradičným spôsobom a pestovaniu špeciálnej odrody ražnej slamy – kribica – využívanej na slamené strechy – práve steblo, resp. klasy, sú vyryté vo výrobku a sú podpisom keramikára Jaroslava Lechana z Topole. Prioritou o. z. nie je predávať keramické výrobky, ale dať možnosť vyskúšať si toto tradičné remeslo každému a poukázať na to, že ručná práca je náročná. Preto návštevníci o. z. majú v rámci organizovaných aktivít možnosť si na jednotlivých ukážkach vyskúšať prácu s hlinou modelovaním či na hrnčiarskom kruhu, a to priamo v autentickom prostredí Remeselného centra Topoľa.

Zelený dom v Snine (1998)

Lucia Kopčáková-Ferková

Božena Ferková

Výrobky Lucie Kopčákové-Ferkovej

Lucia Kopčáková-Ferková a Božena Ferková

Po ukončení Školy úžitkového výtvarnictva v Košiciach, odbor Výtvarné spracovanie keramiky, Lucia Kopčáková, rod. Ferková v roku 1995 odišla do Prahy. Tam spolupracovala s niekoľkými firmami na výrobu keramiky a porcelánu a naďalej sa zdokonaľovala vo svojom odbore a tvorbe.

Zároveň sa rekvalifikovala aj na dekorovanie skla, čo je dekorovaniu keramiky veľmi blízke a v Čechách viac rozšírené, ako na Slovensku.

Po dvoch rokoch zdieľanej výroby sa rozhodla 1. 3. 1998 otvoriť v Snine predajňu s malou keramickou dielňou, ktorá bola súčasťou predajne. Obchodík nazvali „Zelený dom“. Názov mal vyjadrovať zelenú prírodu, ale aj dizajn, v ktorom spolu s mamou Boženou Ferkovou, rodenou Vorekovou, začali vyrábať keramiky. Obchod bol zariadený starým i starožitným nábytkom ladeným do zelena. V predajni boli na predaj len ich ručne vyrobené výrobky.

Hlinu nakupovali v Michalovciach, ale glazúry matných a prírodných farieb nakupovali v Čechách. Glazúry matných béžových, kávových, čokoládových, svetlo- i tmavozelených odtieňov, boli v tomto čase na Slovensku nevidané. Ich výrobky v malom rozvážali aj do niekoľkých slovenských miest a zároveň sa zúčastňovali na remeselných jarmokoch po celom Slovensku, kde v dobovom oblečení predvádzali remeslo. Prezentácia remesla a stretávanie sa s remeselníkmi ich bavila, ale s narastajúcimi rodičovskými povinnosťami sa dalo cestovať po celom Slovensku čoraz menej a ich činnosť bola v roku 2004 ukončená.

V súčasnosti Lucia žije v Českej republike a od roku 2011 je lektorkou keramiky, kde svoje nadobudnuté skúsenosti z výroby úžitkovej keramiky odovzdáva ďalej začínajúcim vo voľnej tvorbe, ale aj v točení na hrnčiarskom kruhu. Vychováva potenciálne nové pokolenia keramikárov už v predškolských zariadeniach a na základných školách.

Remeselné jarmoky na Slovensku sú nezabudnuteľné a rada sa na tam občas vracia.

Pod'akovanie

Ďakujeme rodine Halamkových za dlhodobú spoluprácu pri udržiavaní hrnčiarskeho remesla, za poskytnutie materiálov pri tvorbe tejto publikácie a za originálne exponáty do expozície hrnčiarstva Horného Zemplína v „Modrej chyžke“ v Ladomirove č. 164.

Pod'akovanie patrí aj riaditeľke Múzea ľudovej umeleckej výroby (MLUV) Jaroslave Janáčovej, Jozefovi Makarivovi, Miroslavovi Buraľovi, Vihorlatskému múzeu v Humennom a Jozefovi Fundákovi, Márii Miškovej, Daniele Fridrichovej a rodine Rentkovcov za významnú pomoc pri tvorbe tejto publikácie a za poskytnutie originálnych exponátov do expozície.

Misa keramická, Ján Halamka.
Fotoarchív MLUV v Stupave

Ján Halamka, „Zapálil“. Foto: Ján Miško, 1980

ISBN 978-80-570-6789-4